

Ur *Zenit* nr 50 (april/maj 1977)

Intervju med C H Hermansson

När C H Hermansson på VPK:s kongress 1975 lämnade ordförandeskapet i partiet lämnade han inte politiken. Han är fortfarande ordförande i VPK:s riksdagsgrupp och tillhör partiets verkställande utskott.

C H Hermansson började sin politiska bana i SSU 1935. Via Clarté i Stockholm, som på den tiden var en enhetsorganisation för alla socialister, gick han i början av 1940 in i SKP. Redan 1939 hade han börjat medarbeta i *Ny Dag* och när han 1964 efterträdde Hilding Hagberg som partiledare var han chefredaktör för *Ny Dag*.

Vi har valt att låta intervjun börja med SUKP:s 20:e kongress 1956. Detta år markerar i många avseenden en brytningspunkt för C H Hermansson och upptakten till den politiska linje som förde fram honom till partiledarskapet.

C H Hermansson har publicerat följande böcker: *Det monopolkapitalistiska Sverige* (1943), *Koncentration och storföretag* (1959), *Monopol och storfinans – de 15 familjerna* (1965), *Vänsterns väg* (1965), *För socialismen – Artiklar och tal 1964-74* (1974) och *Kommunister* (1977).

20:e partikongressen

En händelse av avgörande betydelse för de Mesta västeuropeiska kommunistpartier var SUKP:s 20:e partikongress. Vilka blev reaktionerna på den inom SKP?

Jag hade själv tillfälle att bevittna den 20:e partikongressen, eftersom jag ingick i SKP:s delegation tillsammans med Hilding Hagberg och Fritiof Lager. När vi reste hem var vi fullständigt omedvetna om vad som hade förekommit på den slutna sessionen; en slutna session var i och för sig ingenting onormalt, det hade man alltid i SUKP när man skulle välja centralkommitté och det tror jag man fortfarande har. Den slutna sessionen var alltså ingenting konstigt och vi märkte heller ingenting speciellt när vi träffade de övriga delegaterna på ett gemensamt teaterbesök på kvällen. När Chrusjtjovs tal så småningom blev känt kom det följaktligen som en fullständig överraskning. Det är givet att i de offentliga talen hade Chrusjtjov och andra angripit personkultens system, som det hette, och även en del av Stalins gamla vänner hade framträtt och attackerat detta system på kongressen. Det är svårt att veta om avslöjandena om förhållandena som kom fram i det hemliga talet var kända för ledningen för det svenska partiet eller i andra partier. Jag kom med i SKP:s centralkommitté 1946 och deltog i politbyråns möten från 1942-43, men där yppades aldrig något som tydde på att man hade kunskap om de förhållanden som Chrusjtjov avslöjade i sitt tal. Om det ändå fanns någon kunskap om dem vågar jag inte uttala mig om. Man kände till processerna på 30-talet – det var ju offentliga rättegångar och material hade publicerats – men i övrigt tror jag att avslöjandena på den 20:e partikongressen kom som en stor chock för många partier och deras ledningar.

Ni fick kunskap om talet några månader senare?

Ja, vi fick läsa det hemliga talet. Det fick alla partier och det var likadant i Sovjetunionen och Östeuropa; det hölls tillgängligt för läsning på partiexpeditionerna.

Fördes det någon diskussion i politbyrån eller centralkommittén efteråt?

Ja, det är rätt självfallet, både i politbyrån och centralkommittén. Vi antog också en speciell resolution om det hela. Det är väl i och för sig inget fel på den resolutionen om man tittar på

den efteråt, men därmed begravdes så att säga hela saken, vilket gjorde att resolutionen fick en väldigt formell innebörd. Man drog inga praktiska slutsatser eller gick till botten med de här företeelserna utan försökte sopa det under mattan och koncentrera sig på andra praktiska uppgifter i partiarbetet. Det trängde ju fram ändå, det var något som liksom gnagde, det var så att säga en varböld som krävde mer beslutsamma, radikala åtgärder.

Sven Landin skriver i sin bok Uppbrott från stalinismen, att du var den ende som menade att man skulle föra ut en diskussion om de här frågorna i partiet.

Ja, framför allt krävde jag att man skulle dra mer bestämda slutsatser också i partiets praktiska politik. Det hängde samman med att under slutet av 50-talet och i början av 60-talet vidtogs en rad åtgärder som enligt min mening band partiet hårdare vid andra, utländska broderpartier. Man började t ex skicka partimedlemmar för utbildning på den högre partiskolan i Moskva, vilket man inte hade gjort på många år. Det fanns andra saker som jag också reagerade mot, t ex att den teoretiska litteratur som kom fram i partiet huvudsakligen var översättningar av sovjetisk litteratur. Det fanns en rad andra företeelser som enligt min mening innebar en allt starkare bindning till just det sovjetiska partiet och som jag tyckte innebar att partiets självständighet var hotad.

Skulle man kunna säga, att diskussionen om partiets politik och verksamhet som förorsakades av avslöjandena på den 20:e partikongressen inte kom i gång förrän 1962-63?

Nej, den uppsköts faktiskt. Det är givet att det hade funnits reaktioner på den och försök att konkret angripa den svenska verkligheten. Min bedömning är att partiet självständigt utformade sin politik, men att det fanns starka krafter inom partiledningen som lade partiet oerhört nära Sovjetunionens kommunistiska parti. Egendomligt nog drog en del i partiledningen rakt motsatt slutsats av den 20:e partikongressen mot vad som hade varit rimligt; man flyttade efter några år positionerna väldigt nära det sovjetiska partiet och det blev en stark reaktion mot detta bland de yngre partimedlemmarna, som kom till uttryck väldigt starkt efter valet 1962.

Var det många som lämnade SKP under den tiden? I t ex det engelska partiet skedde en stor avtappning efter Ungernhändelserna men också efter den 20:e partikongressen.

Nej, den stora avtappningen kom före Ungern-händelserna. Det var från 1948 och framöver, men sedan var det inte många som lämnade partiet.

Tror du att det inom SKP:s ledning fanns förhoppningar om att gruppen kring Malenkov och Molotov skulle hålla tillbaka de tendenser som Chrusjtjov representerade?

Det är väldigt svårt att säga något bestämt på den punkten. Bland äldre partimedlemmar fanns väl hela tiden en viss reaktion mot Chrusjtjov och detroniseringen av Stalin. Det fanns kanske en tendens till att se Chrusjtjov och det han stod för som något övergående. Man diskuterade en rad av de åtgärder som Chrusjtjov vidtog men jag kunde inte finna något direkt ställningstagande för de olika grupperingar som fanns inom det sovjetiska partiet.

SKP:s kongress 1964

SKP:s kongress 1964 har ju i dagarna framställts som en avgörande brytning med den tidigare politiken.

Brytningen började tidigare för vi hade en intensiv diskussion från 1962 och under 1963 före kongressen. På själva kongressen hände inte så mycket utan vad som skedde hade egentligen förts fram i den tidigare diskussionen, och kongressen var mer en bekräftelse av den politiska linje man måste föra. Det var framför allt två saker som betonades. Å ena sidan partiets självständighet gentemot andra partier i Sverige, framför allt förhållandet till socialdemo-

kraterna, där många reagerade på den taktik som partiledningen hade följt för att hålla partiet så intakt som möjligt under det kalla kriget. Den linjen innebar att man skulle lägga sig så nära socialdemokratin som möjligt och fungera som 'vänkskaplig pådrivare', men när nu socialdemokratin gick åt höger var det många som hade svårt att förstå varför vi skulle driva på socialdemokratin – vi skulle ju ha bromsat den i stället, vilket vi inte förmådde göra. Det var alltså det ena, självständighet i förhållande till andra partier, framför allt socialdemokratin. Å andra sidan gällde det självständighet i förhållande till kommunistiska partier i andra länder och i förhållande till de socialistiska staterna. Om man var kritisk mot vissa företeelser i de socialistiska länderna – och det medgav alla att man var – måste man också öppet säga ifrån; det går inte att ha en dubbel bokföring, att bara ha en intern kritik. Det var framför allt dessa båda markeringar som gjordes i kongressdiskussionen och som bekräftades av kongressen 1964. De som nu har brutit sig ur partiet har aldrig varit överens om detta, inte om någon av punkterna, utan de tog omedelbart upp en kamp mot de här båda markeringarna.

och 1967

Den kampen måste ha förts fram till kongressen 1967, men den är inte lika synlig då.

Nej, men den fanns i bakgrunden, även om den inte artikulades särskilt väl och en del av dem som stod för den här kampen låg väldigt lågt på kongressen 1967. Det hade hänt väldigt mycket fram till 1967, vilket gjorde att det fanns andra motsättningar. Jag vill å andra sidan inte hålla med om att det var motsättningen till Bo Gustavsson och det blivande KFML som var dominerande. Kongressen innebar en avgränsning åt olika håll. Före i tiden ligger hela den västeuropeiska diskussionen, radikaliseringsen av ungdomen, den kommande studentrörelsen. Vidare fanns de tendenser som kom till uttryck i de socialistiska folkpartierna i Norge och Danmark. Här i Sverige fanns också en gruppering, delvis inom vårt eget parti, som ville satsa på att bilda ett socialistiskt folkparti. De lyckades inte med det, enligt uppgift avråddes de också av Aksel Larsen, men det är helt klart att Sven Landin och andra under flera år hade som huvudstrategi att bilda ett socialistiskt folkparti och få med sig stora grupper ur det kommunistiska partiet liksom kritiska grupper inom socialdemokratin. De misslyckades med detta och gick över till nästa linje i sin politiska strategi, som gick ut på att söka göra om det kommunistiska partiet till ett folk-socialistiskt parti. Det nya partiprogrammet som antogs 1967 var också en kompromissprodukt, eftersom programkommittén hade gjorts så bred som möjligt så att alla tendenser inom partiet fanns företrädda. Bo Gustavsson var medlem, Sven Landin var också medlem och själva programmet som framlades av majoriteten innebar en avgränsning åt båda dessa håll och samtidigt ett försök att få så stor majoritet som möjligt bakom programmet, vilket ju också lyckades, eftersom det bara blev ett par reservationer till enskilda punkter på kongressen.

De båda grupperna avskildes så småningom. Bo Gustavsson och andra gick till KFML; Landin, Utberg och andra till socialdemokratin. Jag måste säga att för mitt handlande och politiska ställningstagande vid den tidpunkten var det väsentligt att jag såg skapandet av ett socialistiskt folkparti i Sverige som en stor skada för den revolutionära socialistiska rörelsen överhuvudtaget. Jag arbetade följaktligen utifrån den taktiska linjen att förhindra bildandet av ett sådant parti. Det var då nödvändigt att göra vissa taktiska eftergifter. Vi betonade ju också på kongressen att det kommunistiska partiet skulle utformas så brett att de strömningar i Norge och Danmark som bildat socialistiska folkpartier skulle få plats inom partiet. Det avgörande under diskussionerna inför 1967 års kongress och på själva kongressen var för min del och för majoriteten inom partiledningen att vi ville förhindra bildandet av ett socialistiskt folkparti i Sverige och man måste bedöma kongressen utifrån den bakgrunden för annars förstår man inte sammanhanget. Man kan diskutera andra taktiska uppläggningar av politiken och namnfrågan liksom programskrivningen vid den tidpunkten, men jag tror att alla andra

linjer hade skapat ännu större problem och verkligen bidragit till en grundläggande splittring av den svenska vänstern. Nu lyckades vi i alla fall begränsa skadorna.

Den sino-sovjetiska konflikten

Vi har inte berört den sino-sovjetiska konflikten. På vilket sätt fanns den närvarande i partiet under de här åren?

Ja, den fanns väl inte särskilt mycket med, måste jag säga. Vi hade länge förbindelser med det kinesiska partiet, t o m efter det att kulturrevolutionen hade börjat, så de dröjde faktiskt väldigt länge med brytningen. Vi följde naturligtvis med stort intresse den diskussion som fördes, men vi var väldigt försiktiga med ställningstaganden. Hagberg hade gjort ett ställningstagande i sin inledning på kongressen 1964, som kineserna fortfarande är förgrymmade över, och som de menar att partiet aldrig bett om ursäkt för. Den ståndpunkt vi sedan intog var att beklaga den skarpa motsättningen mellan det kinesiska och det sovjetiska partiet och uttrycka förhoppningen om en överenskommelse. Vår ståndpunkt var att vi inte skulle ta ställning och sluta upp på den ena eller andra sidan, vilket vi ansåg bara ytterligare skulle blockera möjligheterna till en lösning av konflikten. Sedan har vi fört samma linje som många andra partier, exempelvis det vietnamesiska. Jag har själv haft tillfälle att samtala med Le Duan om internationella frågor och fann att vi hade en likartad syn på den sino-sovjetiska konflikten och hur ett annat kommunistiskt parti skall förhålla sig. Vi hade egentligen också samma optimism om att en lösning måste komma någon gång i framtiden.

Jag skall återvända till 1967 års kongress, då det gjordes markeringar mot de grupper som företräddes av Gustavsson och Landin, men vilka markeringar fanns mot den grupp som i dag har lämnat partiet?

Det fanns en väldigt klar markering i programmet, där man för första gången hade vissa skrivningar som givetvis innehöll grundläggande positiva omdömen om utvecklingen i de socialistiska länderna men också vissa kritiska omdömen. Det stod helt klart att den grupp som i dag lämnat partiet inte var överens om det och några reserverade sig också mot just den punkten. Stämningen på kongressen var emellertid sådan att det inte fanns något gehör för den linje som Hilding Hagberg hela tiden företrätt.

Du skrev vid den tiden Vänsterns väg, där du talar om ett allmänt löntagarparti. Vilken var din avsikt med detta?

Jag diskuterade det som en möjlighet. Det var ett försök att få en debatt om olika möjligheter, men det lyckades inget vidare. Samtidigt var det ett uttryck för upplevelsen av en låsning i svensk politik och en låsning på vänstersidan. Det är väl inte den saken jag nu tycker är intressant, utan det där om möjligheterna av ett allmänt löntagarparti var nog mer avsett för att provocera en debatt.

Reformismen

Du talade om en låsning och låt oss då gå in på dagens svenska situation. Vilket utrymme finns för ett parti som VPK vid sidan av ett mycket starkt och välorganiserat reformistiskt parti? Hur ser du i detta sammanhang på den analys av reformismen som finns i Zenit nr 40?

Det har ju sedan 1917 varit vårt avgörande taktiska problem och är det fortfarande, eftersom socialdemokratin hela tiden haft en hegemoni inom arbetarrörelsen som vi aldrig lyckats bryta. Vi hade kunnat nå ett sådant läge efter kriget med 10-11 % av valmanskåren, en kommunist på fyra socialdemokrater och en stark ställning på det fackliga planet som gav oss vissa möjligheter att påverka utvecklingen, men inte ens då lyckades vi på något allvarigare sätt hota socialdemokratin. Artikeln i Zenit är väl riktig i sina huvuddrag, men vad som fattas

är en beskrivning av hur reformismen fått sin starka ställning. Det är mer ett resonemang om hur reformismen förmår bevara sin ställning, men en beskrivning av reformismens uppkomst saknas.

Klassisk och modern reformism

Reformismen i sin moderna tappning är något helt annat än den klassiska reformismen. Den socialistiska målsättningen finns inte kvar, vilket gör den till något helt annat än t ex Kautskys reformism. Det är givet att med den allmänna samhällsliga ekonomiska utveckling som skett under 50- och 60-talet har det funnits stora möjligheter för socialdemokratin att få sin politik att fungera som det står i artikeln i Zenit. Sedan har det skett en brytning och motsättningarna har skärpts, vilket kommer till uttryck i t ex ökad arbetslöshet, inflation, minskad produktionsstegring och också det som framför allt markeras i Zenit-artikeln, en ökad ojämnhet i utvecklingen mellan olika sektorer av ekonomin.

Det har skett en påtaglig diskriminering av stora grupper, vilket givetvis öppnar helt andra möjligheter för revolutionärt arbete än när kapitalismen förmår att under någon period utvecklas relativt jämnt och stabilt. Fortfarande återstår emellertid uppgiften att utforma en konkret politik som kan rycka loss stora grupper från socialdemokratiskt inflytande. Här har VPK inte kommit så långt, även om partiets ökande inflytande bland unga lönarbetarfamiljer i storstäderna är ett tecken på en viss effekt av partiets politik. Det var påtagligt i det senaste valet att det var inom de skikten som partiet gick framåt.

Wigforss

Du nämnde den klassiska reformismen och Kautsky. Fanns det något kvar av den när du själv drogs in i politiken? Jag tänker närmast på Wigforss eftersom du satt tillsammans med honom i skatteutredningen på 40-talet och när han dog diskuterades hans radikalism i Ny Dag.

Det fanns väl en viss återklang, men i diskussionerna inom SSU spelade inte Wigforss någon större roll. Jag läste visserligen hans ungdomsböcker och de hade en viss betydelse för mig, särskilt boken om den historiska materialismen, som jag fortfarande tycker är en intressant framställning av vissa grunddrag inom marxismen. Det var en av de få svenska böcker som fanns om den historiska materialismen på 30-talet.

Jag kan kanske inte, lika lite som någon annan i min generation, svära mig helt fri från påverkan av den klassiska reformismen. Samtidigt vet vi att frågeställningarna är helt andra i dag och att man kan använda den klassiska reformismen för att påvisa hur långt åt höger den nutida socialdemokratin har gått, men på annat sätt kan man inte använda den. Vad jag framför allt är kritisk mot i de här tankegångarna är den oerhört mekanistiska tolkningen av marxismen, som också återfinns hos Wigforss i en slags determinism, som han inte förmår bryta utan måste hoppa över till en nutida reformistisk politik grundad på Keynes' teorier. Hos honom finns den här motsättningen hela tiden och den är intressant att studera, men i dag är den inte levande i den svenska diskussionen. Det är något som har passerats såvitt jag förstår och de socialdemokrater som försöker knyta an till den tror jag inte lyckas, som t ex Lindhagen. Det går inte att återuppliva de teorierna. Kapitalismen har förändrats så, att de inte längre är tillämpliga.

Wigforss var en oerhört stimulerande personlighet och i skatteutredningen hade vi faktiskt ingen större svårighet att samverka. Det lades fram ett gemensamt förslag från socialdemokrater och kommunister. Vi skiljde oss på en punkt, eftersom vi krävde en engångsskatt på stora förmögenheter. Den var i realiteten beslutad under kriget men sedan gick man ifrån den. Under 1945-46 var det en väldigt klar frontställning mellan arbetarpartierna och de

borgerliga partierna och det fanns all anledning att försöka upprätthålla den fronten så länge det var möjligt.

LO och löntagarfonderna

Om vi återgår till dagens Sverige – hur ser du på den relativa radikaliserings som skett inom LO samt på förslaget om löntagarfonder?

Man måste sätta in den utvecklingen i den analysapparat som finns i artikeln om reformismen i *Zenit*. LO:s så kallade radikaliserings är ju ett uttryck för den spontana indignation som lönearbetarna och de fackligt organiserade känner inför vissa utvecklingstendenser i det svenska samhället; koncentrationen, monopoliseringen, den starka förmögenhetstillväxten samt den stora ökningen av företagens profiter medan lönerna släpat efter. Hela förra valrörelsen upplevde vi väldigt starkt motsättningen mellan fackföreningsrörelsen, som uttryckte de spontana löntagarintressena och den socialdemokratiska ledningen som var rädd för effekterna av detta, manade till ansvar för hela samhällsutvecklingen och såg till den kapitalistiska ackumulationens intressen. Där fick vi ett påtagligt uttryck för kombinationen av vänster- och högertendenser, som tillsammans håller ihop det socialdemokratiska partiet, och det är i detta sammanhang som man får sätta in LO:s relativa radikaliserings, som säkert kommer att fortsätta.

Hur menar du att VPK kan knyta an till denna radikaliserings om man ser till förslaget om löntagarfonder mer som politisk tendens än som ett tekniskt förslag?

Det som är intressant att knyta an till och som stämmer väl överens med den kritik vi har bedrivit är analysen av kapital- och maktkoncentrationen och av de stora finansgruppernas dominerande roll i svensk ekonomi och svenskt samhällsliv. Det är en kritik som vi har drivit under årtionden i det 'underjordiska' politiska livet, men som nu tränger upp till ytan och kommer till uttryck i LO:s officiella material och även i vissa uttalanden av socialdemokratiska ledare.

Jag vill erinra om vilken stark förskjutning av det ideologiska debattklimatet som inträffat under de senaste 10-15 åren. För 15 år sedan betraktades det som opassande att t ex i riksdagen använda uttrycket storfinans. Då fnyste folk och rynkade på näsan, men jag har fått uppleva att först Erlander och sedan Palme går upp i en debatt och använder uttrycket 'de 15 familjerna' utan att låtsas om varifrån uttrycket kommer. Härondagen ringde Veckans affärer och ville ställa några frågor för en artikel om tendenser i kapitalismens utveckling. Så frågade inte en affärstidning för 10 år sedan, då talade man inte om kapitalismens utveckling. Det har skett en förskjutning i debattklimatet som är till vår fördel och som vi har varit med om att driva fram. Hela kritiken som finns inom fackföreningsrörelsen är väldigt viktig för den markerar på sitt sätt en ny fas i fackföreningsrörelsens arbete, som man absolut inte får undervärdera. Sedan är det en annan sak att jag inte håller med om de tekniska lösningar man har lagt fram. De löser inte problemet, men den bakomliggande ideologiska tanken är viktig. Samtidigt finns även här dubbelheten, eftersom man föreslår en teknisk lösning som innebär att man säkrar kapitalackumulationen och därmed i realiteten bevarar kapitalets maktställning.

Har inte VPK haft problem med de här diskussionerna? I Ny Dag har det förts en diskussion, där man hävdat, att partiet skjutit in sig för mycket på de rent tekniska detaljerna.

Jo, jag tycker nog det. Dessutom är det ju så att om något system med löntagarfonder genomförs så beror det helt på den övriga ekonomiska utvecklingsprocessen och styrkeförhållandet mellan klasserna hur ett sådant system kommer att fungera och utnyttjas. Man skall inte ta för givet att det i alla lägen gynnar kapitalets maktställning. Det kan i en annan situation utnyttjas av en revolutionär arbetarrörelse och därför är det farligt att bara se till hur denna tekniska

lösning fungerar i dag. I framtiden, i ett annat läge med andra maktförhållanden och andra styrkeförhållanden i klasskampen kan det också användas till arbetarklassens fördel.

Klasser i Sverige

Du har skrivit ett antal böcker om Sverige, men där har du bara behandlat storfinansen, som ju är ett ganska litet skikt inom borgarklassen. Eftersom du inte skrivit mer övergripande om bourgeoisins makt i samhället kan det vara intressant att höra hur du relaterar vad du skrivit om kapitalkoncentrationen och de 15 familjerna till borgarklassen i sin helhet.

Jag medger att det är en smal sektor – men oerhört betydelsefull! – som jag skildrat. Jag anser, liksom vårt parti, att den grundläggande motsättningen i samhället är den mellan arbete och kapital, mellan arbetarklass och kapitalist-klass. Å andra sidan vet vi att storfinansen, om man använder det uttrycket, är väldigt dominerande inom borgarklassen för närvarande, men det är givetvis fel att bortse från andra skikt av borgarklassen. Det finns viktiga motsättningar mellan storfinansen och andra skikt inom bourgeoisin, men samtidigt finns den grundläggande motsättningen mellan arbete och kapital som är den avgörande att belysa.

Den statsmonopolistiska kapitalismen

Den motsättning du talar om mellan storfinans och andra skikt av borgarklassen har funnits i diskussionen om statsmonopolistisk kapitalism, där det finns en tendens att framställa det som att de lägre skikten av borgarklassen knutit an till arbetarklassen och de progressiva löntagarskikten. Men finns det inte samtidigt en reaktionär tendens inom dessa skikt?

Jovisst. Den framträder t ex i Danmark inom Glistruprörelsen och grundar sig på små-bourgeoisin, som i Danmark är starkare och numerärt större än i Sverige. Den framträder även i Sverige i företagaraktionerna och inom högerpartiet. Det finns vidare inom centerpartiet en mycket stark reaktionär flygel. Centerpartiet är ju mycket oenhetligt och den reaktionära flygeln har ett starkt inflytande där som man inte får underskatta. Därför är det farligt om man fastnar i det ytliga synsättet att motsättningen går mellan folket och storfinansen eller folket och monopolkapitalet. Det verkar som om utbrytarna ur vårt parti har fastnat i detta sätt att se på de här frågorna. Å andra sidan har jag alltid tyckt att det är fel att helt förkasta teorin om den statsmonopolistiska kapitalismen av den anledningen att man möjligen kan dra felaktiga strategiska slutsatser av den. Man måste skilja mellan den teoretiska analysen av kapitalismens utveckling och de slutsatser man kan dra om de kommunistiska partiernas strategi och taktik. Därför är jag motståndare till att man talar om teorin om den statsmonopolistiska kapitalismen som en total sammanfattning av en teoretisk analys av kapitalismens utvecklingstendenser och av en bestämd strategi och taktik. Man måste göra en skillnad här. Man kan använda andra uttryck, men jag tycker t ex inte uttrycket statsinterventionistisk kapitalism är bättre – det är snarare sämre eftersom statsintervention alltid förekommit under kapitalismen.

SKP hävdade programmatiskt redan 1943 att Sverige kännetecknades av statsmonopolistisk kapitalism.

Ja, eller att det fanns väldigt starka sådana tendenser under krigsåren. Jag skrev om det i *Det monopolkapitalistiska Sverige* och det fanns med i programtexten 1944. Jag knöt an till Lenins grundläggande analys, vilket faktiskt rönt ett visst motstånd inom partiet, eftersom en del teoretiker hävdade att Lenin aldrig hade utvecklat någon sådan teori.

Det förefaller som om aktualiteten hos teorin om den statsmonopolistiska kapitalismen i mångt och mycket beror på politiska orsaker.

Ja, det är både politiska och ekonomiska orsaker. Det väsentliga är den starka tendensen att den kapitalistiska staten går in som en direkt garant inte bara för kapitalackumuleringen och hela den kapitalistiska reproduktionen utan även för en viss profitkvot. Det började under den socialdemokratiska regeringen med lagerstöd och alla bidrag och gåvor till företagen. Nu utvecklas denna politik ännu mer genom de direkta lönesubventioner som den borgerliga regeringen infört. Det grundläggande är att säkra den kapitalistiska ackumuleringen och den kapitalistiska reproduktionen, som hotas av de ökande samhällsliga motsättningarna och kriserna. Dessa utvecklingstendenser inom kapitalismen måste betecknas på något sätt, men det är möjligt att termen statsmonopolistisk kapitalism inte är den bästa.

Svensk politik under 60- och 70-tal

Låt oss diskutera de politiska effekterna av kapitalismens utveckling i Sverige under de senaste åren. Hur skulle du vilja analysera och kommentera det faktum att det borgerliga röstandet bland unga arbetare i åldern 20-30 år ökat från 20% 1960 till 35% 1973, vilket är dubbelt så mycket som för arbetare överhuvudtaget?

Jag tycker att det ännu inte finns tillräckliga analyser av de här fenomenen, som givetvis är mycket viktiga. Man kan säga att socialdemokraternas tillbakagång börjar samtidigt som motsättningarna inom kapitalismen framträder med ännu större styrka. Från mitten av 60-talet går socialdemokratin tillbaka och ungefär samtidigt har motsättningarna ökat.

Här föreligger uppenbarligen ett samband. Socialdemokratin förmår inte längre med sina metoder administrera kapitalismen, eftersom motsättningarna och problemen blivit så stora att de inte längre låter sig administreras bort. Då förlorar en del grupper förtroendet för socialdemokratin. Samtidigt framträder bland de borgerliga partierna olika tendenser, både vissa vänstertendenser och än mer påtagliga högertendenser. Ett intressant drag i utvecklingen är den ökade ideologiska splittringen inom borgerligheten, där centerpartiet gått starkt framåt. Samtidigt som partiet rymmer en stark reaktionär flygel, kan det suga åt sig en del av kritiken mot kapitalismens utvecklingstendenser. Det rör ju sig inte bara om kärnkraft och miljö utan om en allmän och vag olustkänsla inför den kapitalistiska utvecklingen, som inte är så specificerad men som ändå medför att många unga arbetare börjar stödja centern. Större delen av dem röstar på centern och det är huvudsakligen fråga om en överströmning från socialdemokratin till centerpartiet. Socialdemokratin kan inte svara på de här stämningarna utan identifieras mer och mer med de intressen som driver fram utvecklingen. Reaktionen är i och för sig förståelig och det beklagliga är bara att kommunistpartiet inte tillräckligt kunnat ta upp och utveckla den här kritiken.

Sedan kan just den här gruppen av arbetarväljare bestå av unga män som lönemässigt avancerat under de senaste årtiondena och som räknas som topparbetskraft; det kan också vara en del av förklaringen, eftersom förtjänsten ses som en individuell framgång och inte ett resultat av kollektiv handling. Detta bidrar till att skapa en individuell ideologi som tar sig uttryck i röstandet.

Samtidigt är det inom dessa grupper som de unga barnfamiljerna finns med sina problem.

Ja, men de kan reagera på olika sätt och här tror jag att det numera spelar en väldigt stor roll hur kvinnorna reagerar. Tidigare var det så att kvinnan följde mannen i politiken, men det mönstret har börjat brytas. Om kvinnorna ställer upp bakom socialistiska värderingar i de här unga familjerna är det mycket lättare för männen att behålla sina tidigare värderingar. Om däremot kvinnan faller in i det vanliga kapitalistiska tänkandet och ser framtiden som villaägare med modernt kök och andra prylar är det förmodligen lättare för hela familjen att gå över till ett borgerligt parti och en borgerlig ideologi. I de unga familjer som kommit till

VPK ansluter sig både man och kvinna, men oftast är det kvinnorna som är de mest politiskt aktiva.

Kvinnan och socialismen

Om vi här anknyter till kvinnorörelsen förefaller det som om VPK ställer många krav med anknytning till produktionen men rätt få krav som hör till reproduktionen?

Det har väl varit så historiskt sett, eftersom arbetarrörelsen överhuvudtaget har lidit av samma brist väldigt länge. Frågorna om reproduktionen blir emellertid viktigare och viktigare och kommer att spela en stor roll för ett kommunistiskt partis verksamhet. Man kan fatta reproduktionen i vidare eller mer inskränkt betydelse men daghemsfrågan, bostads- och bostadsmiljöfrågorna och utbildningsfrågorna hör hit. I förlängningen av dem ligger sedan hela frågan om familjens karaktär, dess organisering och dess plats i samhället och i andra kollektiv. Dessa frågor diskuterar vi fortfarande för lite, men de tränger på och måste tas upp av hela partiet.

Ett problem som finns i de socialistiska samhällena är att den känsliga arbetsdelningen förs ut i samhället i stället för att begränsas till familjen.

Det finns sådana tendenser, men samtidigt har kvinnorna en rätt stark ställning i produktionslivet i dessa länder. De har en svagare ställning om man ser till den politiska representationen, men samtidigt råder det ingen tvekan om att det förekommer en rätt utpräglad könslig arbetsdelning inom produktionen. Den bröts under kriget, men det finns tendenser till en återgång till ett mönster som är anknutet till en könsuppdelning och detta är något man måste undvika. En sådan könslig arbetsdelning strider mot strävan efter verklig jämlikhet och är ett hinder för en verklig frigörelse för kvinnan.

Hur bedömer du kvinnorörelsens utveckling från 1960-talet?

Jag tycker att den är ett av de mest positiva företeelserna i svensk politik. Nu får man emellertid inte göra sig skyldig till det felet att se kvinnorörelsen som en helt ny skapelse. Vi har haft kvinnorörelser tidigare i Sverige. Ta hela den kamp som fördes för facklig organisering av kvinnorna. Den var oerhört viktig och vårt parti deltog i den. Jag märkte bl a vid arbetet med min intervjubok, Kommunisterna, att kvinnorna alltid berättar om vilken stor betydelse den fackliga organiseringen hade för deras politiska ställningstagande. Det var den punkt där de upptäckte att de kunde handla kollektivt och påverka utvecklingen. Denna kvinnorörelse är viktig att observera och ha i minnet. Den kvinnorörelse som vuxit fram under de senaste åren har inneburit en väldig vitalisering av debatten och samtidigt finns fortfarande en väldig reserv för den socialistiska rörelsen bland kvinnorna. Denna stora reserv gäller det att dra in i politiken. Det gäller att ingjuta en socialistisk medvetenhet i deras kamp.

Hur ser du på frågans organisatoriska sida? Partiet har ju aldrig haft något kvinnoförbund.

Historiskt har det visst funnits ett kvinnoförbund, men det upphörde någon gång på 20-talet. Nu har vi inte haft det på många år, eftersom vi inte funnit det riktigt att dela upp organisationerna på det sättet. I andra länder har man det fortfarande, eftersom man menar att kvinnorna är så fångna i och beroende av en ideologisk tradition, som det gäller att bryta, att det är praktiskt med speciella kvinnoförbund. Vi anser inte det, men samtidigt vill jag inte fördöma separata kvinnorörelser. De har visat sig mycket viktiga, men det gäller att övertyga kvinnorna inom dessa rörelser att det bara är inom ett kommunistiskt parti som man kan lösa de problem som finns för arbetande och studerande kvinnor.

Socialismen

Vad innebär socialismen som statskick? Vilka statstyper kan vara aktuella under socialismen?

Man kan tänka sig många olikartade, vilket delvis beror på vad man menar med begreppet statstyp, men grundläggande och gemensamt måste givetvis vara arbetarklassens ledning av staten. Om vi tittar på de 15 socialistiska stater som finns i dag finner vi väldigt stora variationer i fråga om politisk överbyggnad, i fråga om statskick. 1 och med att flera länder går över till socialismen kommer naturligtvis variationsrikedomen att öka. Det beror på en rad omständigheter. Under uppbyggnaden av socialismen kan man tänka sig olika statskick och här spelar givetvis ländernas traditioner, deras historiska utveckling, arbetarrörelsens speciella drag en viktig roll. Ta t ex Kuba, Vietnam, Sovjet och Kina. Det finns stora variationer och jag tror det är farligt med en fastlåsning där man slår fast att en specifik statstyp är den socialistiska medan andra inte är det. Även frågan om enparti- eller flerpartisystem liksom hela frågan om förhållandet mellan väljare och valda, förhållandet mellan parti och stat ställs olika i olika länder.

Vad är det som gör att man kallar ett land socialistiskt? Frågan gäller huvudsakligen Sovjet och Östeuropa och vi kan bortse från Kuba och Vietnam, som befinner sig på en annan nivå.

Jag använder för min del beteckningarna kapitalism och socialism som beteckningar för ekonomiska system eller produktionssätt. Det kapitalistiska produktionssättet har vissa grundläggande drag, framför allt privat äganderätt till produktionsmedlen, medan det socialistiska produktionssättets grundläggande drag är hela samhällets ägande av produktionsmedlen och i den meningen är staterna i Östeuropa socialistiska. Jag tycker detta är det enda rimliga sättet att använda begreppen kapitalism och socialism.

Sedan kan man diskutera den konkreta utformningen av det socialistiska produktionssättet liksom det rådande politiska systemet, men det tycker jag är en annan fråga. Man kan också diskutera om en viss utformning av den ekonomiska basen medför risker för en kapitalistisk restaurering, där man ibland anför att den ökande betydelse man ger marknaden skulle medföra sådana risker. Detta beror emellertid på hur marknaden används och vilken betydelse den har. I viss mening måste man ha någon typ av marknadshushållning tills man kommer till det kommunistiska överflödssamhället, eftersom man alltid måste göra ett val vid den konkreta utformningen av de nyttigheter som skall produceras och det är väl självklart att detta skall göras av folket och inte av någon central byråkrati. I denna mening har man alltid haft en marknad i de socialistiska ekonomierna.

En annan sak är om man utvidgar detta begrepp och låter de socialistiska företagen uppträda som rena konkurrenter på marknaden; i så fall är man inne på farligare vägar.

En annan sak som ofta brukar förknippas med marknaden, men som inte nödvändigtvis hänger samman med den frågan, är företagens räntabilitet, som också måste diskuteras under socialismen. Räntabilitetsbegreppet blir givetvis ett helt annat än under kapitalismen, men man kan inte slösa med produktionsmedel eller använda ineffektiva produktionsmetoder.

I detta sammanhang kommer frågan om makten över produktionens fördelning och de beslutande organen samt förhållandet mellan stat och parti.

Jag tycker det är väldigt svårt att skilja mellan olika samhällen där man bygger socialismen och säga att det ena är mer socialistiskt än det andra. Då får man ta upp en konkret kritik och säga att här har en politisk byråkrati tillskansat sig makten, och där är den proletära demokratin dåligt utvecklad, etc. Då skall man föra diskussionen i dessa termer och den diskussionen är viktigt att föra, för det finns betydande inslag av byråkrati i de socialistiska

länderna. Samtidigt är det viktigt att klargöra förhållandet mellan partiet och arbetarklassen, där partiet alltid bara får vara ett verktyg för arbetarklassen och inte tvärtom. Det gäller både under kampen för socialismen och i det socialistiska samhället och det finns alltid risk för maktmissbruk som utvecklingen under stalintiden visar.

Den kommunistiska världsrörelsen

Kan man i dag överhuvudtaget tala om en kommunistisk världsrörelse?

Nej, inte i tidigare mening. Naturligtvis inte i samma mening som när Komintern fanns. Om man med en rörelse menar en fast organisation med regelbundna former för beslutsfattande finns ingen sådan i dag. Att man träffas för tillfälliga konferenser är en helt annan sak. Nu används ibland begreppet världsrörelse i en annan betydelse, som betecknar förekomsten av kommunistiska partier och en viss samverkan mellan dem i de flesta länder – och i den meningen finns det en kommunistisk världsrörelse, eftersom det finns partier i de flesta länder.

Man kan alltid diskutera om de nuvarande formerna för samarbete är tillräckliga. Vårt parti har hävdat att vi skulle vilja ha mer av praktisk samverkan mellan de kommunistiska partierna, men den bör vara bredare och också omfatta fackföreningsrörelsen, eftersom en av de viktigaste uppgifterna är att få till stånd en samlad kamp mot de internationella koncernerna. För detta krävs en utbyggd praktisk samverkan mellan partier och fackföreningsrörelser som ännu bara befinner sig på diskussionsstadiet.

Detta anknyter till strömningar i Västeuropa för en form av samverkan mellan de väst-europeiska kommunistpartierna på en självständig grund. Hur ser du på dessa tendenser och på begreppet eurokommunism, som åtminstone det spanska partiet använder och som både det italienska och det franska partiet synes börja utnyttja?

Jag brukar faktiskt aldrig använda det begreppet. Jag tycker att det kan föra tankarna fel i många avseenden. Vad är då andra former av kommunism? Det finns stora olikheter mellan den politik som de kommunistiska partierna följer i olika västeuropeiska länder och dessa skillnader är nog så intressanta och suddas ut i begreppet eurokommunism. En sak är gemensam, men den gäller inte bara europeiska partier utan även andra, och det är att man trycker väldigt starkt på varje partis självständighet, men i den meningen skulle också det vietnamesiska partiet vara 'eurokommunistiskt'.

Å andra sidan kan man säga att det finns en klar tendens till samverkan mellan de här partierna i södra Europa och också en gemensam syn på det socialistiska statskicket och på flerpartisystem under socialismen.

Jo, och det är naturligt med deras gemensamma historiska bakgrund. De ställs inför vissa gemensamma konkreta politiska problem och på grundval av den tradition som finns i de länderna är det naturligt att de också har en gemensam uppfattning om sådana frågor som flerpartisystem och utformningen av politiken under socialismen, där de starkt betonar utvidgningen av de demokratiska fri- och rättigheterna. Detta är ju en gammal socialistisk tradition, eftersom socialismen alltid har varit en frihetsrörelse. Ingen har väl inbillat sig att man kan gå ut och mobilisera arbetarklassen för att göra slut på de demokratiska fri- och rättigheter den har tillämpat sig – då kan man sluta med politisk verksamhet. Detta är alltså en anknytning till arvet från Marx, Engels och Lenin; socialismen som en frihetsrörelse och förverkligandet av de idealen.

Hur ser du på den process som pågår i södra Europa? I Frankrike får vänstern över 50% av rösterna och i Spanien håller fascismens makt på att brytas.

Det finns mycket att diskutera om politiken i dessa länder, men frågan är om någon annan strategi är möjlig. Man kan säga att det vore intressantare eller kunde gå fortare med en annan strategi, men frågan är om det är tänkbart under de konkreta historiska omständigheter som råder i dag. Det är kanske den enda vägen, men det kan vi inte svara på nu utan först i efterhand. Om den väg dessa partier valt leder framåt till det socialistiska samhället eller om den fångar de kommunistiska partierna på samma sätt som den kapitalistiska utvecklingen fångat de socialdemokratiska partierna och bundit dem kan vi inte avgöra i dag. Vi kan se farorna och försöka se till att de undviks. Tar man Italien i dag är den strategi PCI tillämpat med uppbyggandet av makt på det lokala planet och på provinsnivå en väldigt intressant utvecklingsväg. Samtidigt är det en politik som fungerat i praktiskt avseende, i kommunerna och i provinserna och som lett till att partiet ytterligare kunnat stärka sin ställning. Det fanns en diskussion efter kriget med Basso och andra deltagare där man skarpt kritiserade PCI för att man inte utvecklade en annan strategi. Den har tystnat nu samtidigt som det kommer en ny kritik från vänster som kräver en omläggning av strategin och snabbare steg framåt.

Är det inte förvånande att PCI och PCE håller fast vid medlemskap i NATO?

Ja, det är förvånande. Förklaringen måste väl vara att man försöker utveckla maximal politisk styrka inom existerande politisk struktur och framför allt ta upp de frågor varigenom man kan vinna ökad anslutning till partiet. Det hänger också samman med det betraktelsesätt som Berlinguer många gånger givit uttryck åt, att det inte räcker med 51 % av rösterna i dag för att börja omvandlingen av samhället, speciellt inte under de omständigheter som råder med en stark bourgeoisie, det fascistiska hotet, Atlantpakten och de amerikanska styrkornas närvaro. Det är inte så enkelt att det italienska partiet kan välja mellan att stanna kvar i NATO eller inte – om det vore så enkelt skulle PCI säkert inte stanna kvar, men frågan står inte så idag. En annan oerhört väsentlig fråga för bedömningen av utvecklingsmöjligheterna är relationerna mellan de båda stormakterna, Sovjetunionen och Förenta Staterna, existensen av Warszawapakten och Atlantpakten samt existensen av främmande trupper i olika länder. Det är som bekant inte bara i Tjeckoslovakien som det finns främmande truppstyrkor, det finns det också i Västtyskland och Italien.

Det är svårt att sitta på avstånd och bedöma utvecklingen och jag tycker det fanns intressanta iakttagelser i den intervju som Zenit gjorde med Perry Anderson i nr 47. Man kan kanske hålla med honom om att det mest intressanta är vad de kommunistiska partierna i Italien och Frankrike gör efter att ha suttit i regeringsställning några år och så förlorar regeringsmakten i parlamentariska val.

En annan iakttagelse som jag tycker är väldigt värdefull i hans artikel är att om PCI och PCF kommer att delta i regeringar i sina länder är det viktigaste resultatet den makt som kan erövras på det lokala planet och som en borgerlig regering inte kan omintetgöra annat än i mycket hårda klasstrider. Flyttar man här över perspektivet till Sverige är det betydande för bristerna i socialdemokratiens politik att under dess regeringstid har inte arbetarklassen reellt kunnat flytta fram sina maktpositioner på ett sådant sätt i t ex företagen att där finns de utbyggda bastionerna mot vad en borgerlig regering kan komma att företa sig. Det finns två strategier här som man måste hålla i sär. Den ena är att bara sitta och regera parlamentariskt och inte göra någonting annat, vilket är det problem som behandlades i den klassiska diskussionen om ministersocialismen och som hänger samman med den s k parlamentariska vägen. Den andra strategin är att sitta i en regering i ett kapitalistiskt samhälle och samtidigt bidra till att bygga ut arbetarklassens reella maktpositioner i samhället.

Här kan man i och för sig säga att socialdemokratin haft en viss strategi med medbestämmanderättslagen.

Ja, men samtidigt vet vi att medbestämmanderättslagen inte inneburit någon reell maktförskjutning.

Det som jag tycker är det intressanta i den strategiska diskussion som förs inom kommunistpartierna är alternativen. Om man i dag säger att ett väpnat uppror är en möjlighet som inte är aktuell i de utvecklade västeuropeiska länderna – den strategin kan vi för tillfället avföra, den kan återkomma i ett annat läge om vi får en fascistisk diktatur eller utländsk ockupation, men annars är den inte aktuell – vad kan vi då anvisa för möjligheter för arbetarklassens maktövertagande? Min uppfattning är att det är just i utbyggnaden av makt på det lokala planet – i företagen, liksom i bostadskvarteren och överhuvudtaget på basplanet i samhället som den revolutionära arbetarrörelsens möjligheter ligger. Ett annat plan som också är utomordentligt viktigt är det ideologiska, där det gäller att skapa en socialistisk motoffentlighet, som kan bli bestående och som bär upp arbetarrörelsens kamp och ger ideologiskt uttryck åt den.

Det knyter an till svenska fenomen som folkrörelserna?

Det har alltid varit viktigt för oss att knyta an till både folkrörelserna och den kommunala självbestämmanderätten som är något specifikt för Sverige och Norden. Talar vi om folkrörelserna får vi inte göra som socialdemokraterna och som SSU, som menar något helt annat. De avser inte skapandet av verklig makt för arbetarklassen. Allt detta leder till att vårt parti, såvitt jag förstår, på ett helt annat sätt än vad vi hittills förmått göra måste bygga upp sin strategi och taktik på just det som alltid har varit det väsentliga i marxismen, en konkret analys av konkreta omständigheter och utformandet av en konkret politik utifrån denna inom olika delar av det svenska samhället både geografiskt och näringsmässigt. Här kan inte partiet kopiera de stora kommunistpartiernas sätt att fungera, vilket vi gör i alltför stor utsträckning, medan vi inte tillräckligt använder oss av möjligheterna att arbeta på basplanet för verkliga förändringar.

Svensk vänster

Hur ser du på splittringen inom VPK?

Jag vill inte kalla det för splittring, utbrytning är ett riktigare uttryck. I motsats till splittringen 1929 tror jag att detta kommer att stanna vid en utbrytning, som inte kommer att bli bestående utan relativt snart kommer att falla sönder och inte ha någon livskraft. En del kommer att gå till socialdemokratin, andra kommer tillbaka till vårt parti och några kommer att passiviseras.

Utbrytningen hänger samman med den diskussion vi fört i partiet under de senaste 15 åren och botten i en total oförståelse för denna diskussion. Utbrytarna är dessutom väldigt oenhetliga i ideologiskt avseende. Några säger t ex att de måste gå ur partiet därför att det är för revolutionärt och har ställt som dagsuppgift att skapa en revolutionär regering – de förväxlar alltså den strategiska målsättningen med dagsuppgifterna. Några säger att partiet är småborgerligt och reformistiskt. Andra grundar utträdet på att partiet har en alltför negativ inställning till socialdemokratin eller på att partiet öppet värderar utvecklingen i de socialistiska länderna. Andra åter försöker falskeligen hävda att partiet förlorat sin förankring i arbetarklassen. Det senaste argumentet stämmer inte om man tittar på valstatistiken. Enligt den är det nu en större del av arbetarklassen som röstar på partiet än 1953 och 1956. Vi har ungefär samma sammansättning på vår valmanskår som socialdemokratin.

Det finns naturligtvis problem för partiet som den här gruppen inte förmår formulera, men som existerar. Vi måste ha en bättre förankring av partiet i de grupper som utgör arbetarklassens kärna, industriarbetare, transportarbetare, byggnadsarbetare utan att därför försumma rekryteringsarbetet bland andra delar av arbetarklassen och självständiga

yrkesutövare, intellektuella och andra. Ett annat problem är givetvis vår brist på kadrer, allmänt och fackligt, inom vissa mellangenerationer. Däremot har vi en ung facklig kader och det är partikamrater som aktivt deltagit i ledningen för strejkkommittén på SAAB i Oskarshamn, bland strejkande i Söderhamn osv. Nyligen valdes en ung kamrat till ordförande på ASEA i Ludvika. Det finns även andra exempel på att vårt inflytande bland yngre arbetare ökar.

Varför kom utbrytningen nu? Det förefaller som om utbrytarna hade varit betydligt starkare om de hade lämnat partiet för några år sedan.

Det är svårt att säga exakt varför de väntat så länge. Jag har själv den bedömningen att de hade illusioner om att erövra en majoritet på 1975 års partikongress. Efter kongressen, där de misslyckades, har de försökt bevara sitt inflytande i Göteborg och i Skåne, t ex, men visste att de nu skulle tappa det. I det läget slog de till, men det kunde likaväl ha skett omedelbart efter kongressen.

Hur ser du på utvecklingen inom den svenska vänstern, där vi nu förefaller få en renodling av ståndpunkter efter en sovjetisk och en kinesisk linje; samtidigt som en grupp lämnar VPK överger en annan grupp SKP.

Vi får smågrupper som anser att man skall binda vänsterns politik i Sverige vid utvecklingen i vissa utländska stater, men dessa grupper har kraftigt reducerats i fråga om medlemmar och inflytande. Det innebär samtidigt att vi får möjligheter till en öppnare och friare debatt inom vårt parti om våra arbetsuppgifter, om vårt förhållande till socialdemokratin och till andra grupper inom den socialistiska vänstern. Hur den processen kommer att sluta är det för tidigt att uttala sig om för närvarande, men vår målsättning har alltid varit enhet inom den socialistiska vänstern och som långsiktigt mål ett enhetligt socialistiskt parti inom arbetarrörelsen. Men jag misstänker att det målet ligger långt fram i tiden.

En lärdom av utvecklingen på 60-talet som jag personligen vill dra är att man måste vara väldigt varsam med gamla organisationsformer och hela tiden markera betydelsen av partiets självständiga politik samtidigt som man är öppen för samverkan med andra. Det är farligt om det skapas en uppfattning bland anhängarna att partiet vill ingå tillfälliga allianser bara för att vinna ökad makt. Hela tiden måste partiets självständighet markeras, liksom det för oss är självklart att samlingspunkten för en enad socialistisk vänster måste vara det kommunistiska partiet. Och det måste vara en samling på grundval av Marx och Lenins teorier. Sedan skall man givetvis vara öppen för diskussion och samverkan med hela den socialistiska vänstern liksom för all möjlig samverkan inom arbetarrörelsen överhuvudtaget.

18.3 1977

Intervjuare: Anders Löfqvist och Sven E Olsson